

PRAWO KARNE WYKONAWCZE I POLITYKA PENITENCJARNA

Teodor Szymanowski
Jerzy Migdał

SERIA AKADEMICKA

LEX

a Wolters Kluwer business

PRAWO KARNE WYKONAWCZE I POLITYKA PENITENCJARNA

Teodor Szymanowski
Jerzy Migdał

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2014

Stan prawny na 1 stycznia 2014 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Andrzej Zoll

Wydawca

Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący

Ewa Wysocka

Opracowanie redakcyjne

Katarzyna Świerk-Bożek

Łamanie

Wolters Kluwer

Autorstwo poszczególnych rozdziałów:

Teodor Szymanowski: I–III, VI, VII, XIV–XXV, Aneks

Jerzy Migdał: IV, V, VIII–XIII

Autorstwo zdjęć wykorzystanych w podręczniku:

Piotr Kochański: 1, 2, 5–10, 12–14, 18, 19

Grzegorz Korwin-Szymanowski: 3, 4, 11, 17, 20, 21, 23–26

Wojciech Maroszek: 27–31

Agata Pilarska-Jakubczak: 15, 16, 22

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2014

ISBN: 978-83-264-4577-4

Wydane przez:

Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35

e-mail: ksiazki@wolterskluger.pl

www.wolterskluger.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Tym, których kochamy
Autorzy

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wstęp	15
Część I	
ZAGADNIENIA OGÓLNE	
Rozdział I	
Zagadnienia wprowadzające	19
1. Przedmiot i zakres prawa karnego wykonawczego	19
2. Podstawowe pojęcia wiążące się z prawem karnym wykonawczym	20
3. Kary orzekane w wybranych latach	24
4. Związek nauki prawa karnego wykonawczego z innymi dyscyplinami wiedzy, pełniącymi rolę pomocniczą we właściwym rozumieniu i stosowaniu kar i innych środków	26
Literatura	32
Rozdział II	
Źródła prawa karnego wykonawczego	34
1. Czynniki wpływające na rozwój prawa karnego wykonawczego i podstawy aksjologiczne tego prawa	34
2. Obowiązujące przepisy prawa karnego wykonawczego	36
Literatura	45
Rozdział III	
Międzynarodowe standardy wykonywania kar	47
1. Uwagi wstępne	47
2. Międzynarodowe konwencje o postępowaniu wobec osób skazanych	49
3. Europejskie Reguły Więzienne. Rekomendacja Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy	58
3.1. Uwagi wstępne	58
3.2. Cele i zadania Europejskich Reguł Więziennych	60
3.3. Realizacja Europejskich Reguł Więziennych w Polsce i zadania z tym związane	62
Literatura	65

Rozdział IV

Organy postępowania wykonawczego	67
1. Zagadnienia ogólne	67
2. Organy sądowe	69
3. Organy związane organizacyjnie z sądem	70
3.1. Sądowy kurator zawodowy	70
3.2. Sądowy organ egzekucyjny	72
4. Organy pozasądowe, powołane specjalnie do wykonywania orzeczeń	73
4.1. Organy Służby Więziennej	73
4.2. Komisja penitencjarna (działająca w strukturze więziennictwa)	74
5. Organy pozasądowe, obarczone wykonywaniem orzeczeń jako zadaniem dodatkowym	74
5.1. Zakłady psychiatryczne i zakłady leczenia odwykowego	74
5.2. Administracyjny organ egzekucyjny, urząd skarbowy, organ administracji ...	75
6. Inne organy uprawnione przez ustawę do wykonywania orzeczeń	76
Literatura	76

Rozdział V

Postępowanie wykonawcze	77
1. Zagadnienia ogólne	77
2. Wykonywanie orzeczeń	77
3. Postępowanie przed sądem	79
4. Postępowanie w przedmiocie zatarcia skazania	82
Literatura	83

Rozdział VI

Nadzór i kontrola nad wykonywaniem kar i środków stosowanych wobec sprawców przestępstw	84
1. Uwagi wstępne	84
2. Nadzór penitencjarny	86
3. Nadzór administracyjny	92
4. Kontrola Rzecznika Praw Obywatelskich oraz innych organów państwa	94
5. Kontrola organów międzynarodowych	100
6. Kontrola społeczna	103
Literatura	108

Rozdział VII

Uczestnictwo społeczeństwa w wykonywaniu kary	109
1. Idea udziału społeczeństwa w wykonywaniu kar	109
2. Uczestnictwo społeczeństwa w wykonywaniu kary pozbawienia wolności w Polsce w drugiej połowie XX w.	113
3. Uczestnictwo społeczeństwa w wykonywaniu kary pozbawienia wolności w świetle międzynarodowych standardów oraz obowiązujących przepisów prawa	117
Literatura	123

Część II**WYKONYWANIE KAR I ŚRODKÓW KARNYCH****Rozdział VIII**

Wykonywanie grzywien	127
Literatura	132

Rozdział IX

Wykonywanie kary ograniczenia wolności	134
Literatura	144

Rozdział X

Wykonywanie środków związanych z poddaniem sprawcy próbie	146
1. Zagadnienia ogólne	146
2. Warunkowe umorzenie postępowania	147
3. Warunkowe zawieszenie wykonania orzeczonej kary	152
4. Warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary	159
Literatura	165

Rozdział XI

Wykonywanie środków karnych	167
1. Zagadnienia ogólne	167
2. Pozbawienie praw publicznych	168
3. Zakazy, nakaz i obowiązek	169
4. Przepadek	171
5. Naprawienie szkody, zadośćuczynienie, nawiązka i świadczenie pieniężne	173
6. Podanie wyroku do publicznej wiadomości	173
Literatura	175

Część III**WYKONYWANIE KAR I POZBAWIENIA WOLNOŚCI W PRZESZŁOŚCI****Rozdział XII**

Kształtowanie się kary pozbawienia wolności i historia systemów jej wykonywania	179
1. Początki więziennictwa	179
2. System wspólnego odbywania kary	181
3. System celkowy	182
4. System progresywny	183
5. Systemy reformatorów amerykańskich	185
6. Klasyfikacja skazanych – badania antropologiczne L. Vervaecka	186
7. Kongresy penitencjarne	187
Literatura	188

Rozdział XIII

Historia więziennictwa w Polsce	189
1. Kara pozbawienia wolności – zarys dziejów polskiej doktryny, prawa i praktyki w przeszłości	189
1.1. Kara więzienia w systemie kar w średniowiecznym prawie polskim (do XV w.)	189
1.2. Kara więzienia w systemie kar w prawie polskim okresu Rzeczypospolitej szlacheckiej (XVI w. – połowa XVIII w.)	190
1.3. Kara pozbawienia wolności w systemie kar w prawie polskim u schyłku Rzeczypospolitej (druga połowa XVIII w.)	193
1.4. Polska myśl penitencjarna (koniec XVIII i XIX w.)	196
2. Podstawy doktrynalne, normatywne i funkcjonalne polskiego systemu penitencjarnego w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939)	206
3. System penitencjarny PRL	236
3.1. Polityka penitencjarna w latach 1944–1956	236
3.2. Podstawy doktrynalne, normatywne i funkcjonalne polskiego systemu penitencjarnego po 1956 r.	237
4. Reforma systemu penitencjarnego w Polsce w okresie transformacji ustrojowej ..	247
Literatura	257

Część IV**SYSTEM PENITENCJARNY W POLSCE WSPÓŁCZESNEJ****Rozdział XIV**

Cele, zasady, funkcje oraz istota kary pozbawienia wolności	261
Literatura	272

Rozdział XV

Klasyfikacja skazanych i zakładów karnych oraz charakterystyka osób pozbawionych wolności	274
1. Teoretyczne i prawne znaczenie klasyfikacji	274
2. Podstawowe grupy pozbawionych wolności i skazanych	280
3. Rodzaje i typy zakładów karnych	284
Literatura	290

Rozdział XVI

Systemy wykonywania kary pozbawienia wolności	291
1. Podstawowe typy zakładów karnych i systemy wykonywania kary pozbawienia wolności	291
2. Wykonywanie kary w systemie dozoru elektronicznego	307
Literatura	308

Rozdział XVII

Środki oddziaływania penitencjarnego	311
1. Uwagi wstępne	311
2. Zatrudnianie skazanych	316

3. Nauczanie skazanych	324
4. Działalność kulturalno-oświatowa, społeczna i sportowa w zakładach karnych ...	330
4.1. Cele i zasady	330
4.2. Działalność wypełniająca czas wolny skazanych w latach 2010–2012	333
5. Kontakty skazanych z rodziną (bliskimi) i światem zewnętrznym	334
Literatura	338

Rozdział XVIII

Prawa i obowiązki skazanych	341
1. Uwagi wstępne	341
2. Prawa skazanych	342
3. Obowiązki skazanych	355
4. Prawa osób pozbawionych wolności w świetle zgłoszonych skarg i próśb do administracji	361
Literatura	364

Rozdział XIX

Nagrody i ulgi przyznawane skazanym oraz wymierzane im kary dyscyplinarne i możliwość stosowania środków przymusu	366
1. Uwagi wstępne	366
2. Nagrody i ulgi przyznawane skazanym	367
2.1. Nagrody	367
2.2. Ulgi	371
2.3. Korzyści dostępne skazanym, ale formalnie niestanowiące nagród	372
3. Kary dyscyplinarne wymierzane skazanym	373
4. Środki przymusu bezpośredniego oraz użycie broni palnej	376
Literatura	379

Rozdział XX

Warunki bytowe i świadczenia zdrowotne udzielane skazanym	381
1. Warunki bytowe osób pozbawionych wolności	381
2. Świadczenia zdrowotne udzielane osobom pozbawionym wolności	385
Literatura	388

Rozdział XXI

Odroczenie i przerwa w karze pozbawienia wolności oraz warunkowe przedterminowe zwolnienie	390
1. Odroczenie wykonania kary pozbawienia wolności	390
2. Przerwa w wykonywaniu kary pozbawienia wolności	392
3. Warunkowe przedterminowe zwolnienie	394
Literatura	401

Rozdział XXII

Przygotowanie skazanych do zwolnienia i świadczenie pomocy postpenitencjarnej	403
1. Idee i motywacje świadczenia pomocy więźniom i ich rodzinom	403
2. Podstawy prawne udzielania pomocy więźniom i ich rodzinom	406

3. Przygotowanie do życia na wolności	412
4. Udzielanie pomocy skazanym, osobom zwalnianym z zakładu karnego oraz ich rodzinom	413
Literatura	417
Rozdział XXIII	
Wykonywanie środków zabezpieczających	419
Literatura	426
Rozdział XXIV	
Wykonywanie tymczasowego aresztowania	427
1. Wprowadzenie	427
2. Wykonywanie tymczasowego aresztowania w świetle obowiązujących przepisów	431
Literatura	437
Rozdział XXV	
Skuteczność wykonywania kar i środków karnych	439
Literatura	444
Aneks	445
Literatura podstawowa	469
Wybrane zdjęcia z polskich zakładów karnych	471

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
- ERW – Europejskie Reguły Więzienne
- k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- k.k. z 1932 r. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 60, poz. 571 z późn. zm.)
- k.k. z 1969 r. – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.)
- k.k.s. – ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 186 z późn. zm.)
- k.k.w. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
- k.k.w. z 1969 r. – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 13, poz. 98 z późn. zm.)
- Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.p.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- k.w. – ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 482 z późn. zm.)
- MPPOiP – Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
- p.w.k.k. – ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 z późn. zm.)
- r.o.w. – rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 marca 1928 r. w sprawie organizacji więziennictwa (Dz. U. Nr 29, poz. 272 z późn. zm.)
- u.k.s. – ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o kuratorach sądowych (Dz. U. Nr 98, poz. 1071 z późn. zm.)

- u.k.s.e. – ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (tekst jedn.: Dz. U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1376 z późn. zm.)
- u.o.w. – ustawa z dnia 26 lipca 1939 r. o organizacji więziennictwa (Dz. U. Nr 68, poz. 457)
- u.p.e.a. – ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji (tekst jedn.: Dz. U. z 2012 r. poz. 1015 z późn. zm.)
- u.p.n. – ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178 z późn. zm.)
- ustawa o RPO – ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn.: Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147 z późn. zm.)
- ustawa o SW – ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. Nr 79, poz. 523 z późn. zm.)

Czasopisma, zbiory orzecznictwa

- Arch. Krym. – Archiwum Kryminologii
- CPKiNP – Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
- OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
- PiP – Państwo i Prawo
- Prok. i Pr. – Prokuratura i Prawo
- PWP – Przegląd Więziennictwa Polskiego

Inne

- AŚ – areszt śledczy
- CPT – Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu
- ETPC – Europejski Trybunał Praw Człowieka
- KMP – krajowy mechanizm prewencji
- SN – Sąd Najwyższy
- TK – Trybunał Konstytucyjny
- ZK – zakład karny

WSTĘP

Przedstawiając Szanownym Czytelnikom ten podręcznik, pragniemy podkreślić, że jego przedmiot stanowią nie tylko obowiązujące unormowania prawne dotyczące wykonywania kar, środków karnych i zabezpieczających, ale również praktyka ich stosowania, co mieści się w pojęciu polityki karnej i jego istotnej części – polityki penitencjarnej. Uznaliśmy bowiem, że takie podejście nie tylko poszerzy wiedzę w tej dziedzinie, ale również pozwoli na lepsze zrozumienie instytucji prawa. Wydaje się to tym bardziej celowe, że ostatni tego typu podręcznik, autorstwa S. Lelenta, ukazał się 18 lat temu i dotyczył stanu prawnego sprzed 1997 r.

O potrzebie nowoczesnego podręcznika prawa karnego wykonawczego, uwzględniającego również zagadnienia polityki penitencjarnej, świadczy też fakt, że współcześnie, np. w 2012 r., przepisy tego prawa były stosowane względem około miliona dorosłych mieszkańców Polski.

Wskazując literaturę przedmiotu, kierowaliśmy się dwoma zasadami. Po pierwsze zostało uwzględnione piśmiennictwo współczesne z okresu po wejściu w życie kodyfikacji karnej w 1998 r. oraz po drugie przytoczono również publikacje dawniejsze, które naszym zdaniem odegrały szczególną rolę w rozwoju nauki zajmującej się wykonywaniem kar i pozostałych środków reakcji prawnokarnej.

Natomiast opisując praktykę stosowania prawa karnego wykonawczego, posłużyliśmy się licznymi danymi statystycznymi oraz wynikami badań przeprowadzonych nie tylko w ostatnich latach, ale również wcześniejszych, jeśli potwierdzały one powszechnie uznawane w nauce stwierdzenia, jak np. osiągnięte rezultaty przez wykonywanie kary pozbawienia wolności.

Ukazanie historii więziennictwa w Polsce i jego ewolucji było tym bardziej celowe, że niektóre dawne koncepcje były oryginalne, twórcze i zachowujące nawet dziś pewną aktualność, a nie są one dostatecznie znane.

W prezentacji danych empirycznych wybieraliśmy lata szczególnie znamienne dla ewolucji systemu wykonywania kar. Uwzględnienie bowiem dziesiątków lat, co odnajdujemy w różnych cennych monografiach, w przypadku podręcznika nie wydawało się celowe, gdyż obciążałoby czytelników nadmiarem informacji stanowiących dokumentację badań.

W dokonanych analizach instytucji prawa karnego wykonawczego i praktyki ich stosowania znalazły się też uwagi krytyczne. Mamy nadzieję, że zostały one dostatecznie udokumentowane, ponieważ bez nich stałyby się one raczej instrukcją dotyczącą stosowania prawa. Tymczasem analiza praktyki dowodzi, że polskie prawo karne wymaga dalszej przemyślanej reformy.

W podręczniku zwróciliśmy uwagę z jednej strony na ukazanie licznych informacji dotyczących przepisów, a z drugiej na wskazanie ich ewolucji, celowości i zasadności. Dlatego dość szeroko uwzględniono w nim historię rozwoju więziennictwa w Polsce w różnych okresach jej dziejów, jak też przedstawiono system penitencjarny w Polsce na tle danych europejskich oraz konwencji czy też zaleceń ustanawiających międzynarodowe standardy w wykonywaniu kar i w postępowaniu z osobami pozbawionymi wolności. Podręcznik uzupełnia aneks, w którym zawarto podstawowe dane dotyczące polskiego więziennictwa, a także 30 państw europejskich oraz kilkadziesiąt zdjęć ilustrujących różne aspekty systemu penitencjarnego w Polsce. Dodatkowo publikacja wzbogacona została o mapę penitencjarną kraju.

Opracowując przedstawiony tu podręcznik, pragniemy zaznaczyć, że obok najnowszej literatury, danych statystycznych oraz informacji z praktyki, uwzględniliśmy również w niezbędnym zakresie niektóre wcześniej opublikowane nasze teksty, co zostało zaznaczone w podręczniku. Uważamy bowiem, że nie byłoby możliwe napisanie podręcznika bez odwołania się do informacji częściowo już publikowanych przez jego autorów.

To wszystko sprawiło, że prezentowane opracowanie stało się dość obszerną publikacją, ale nie ma przeszkód, aby np. osoby prowadzące zajęcia zawarty w niej materiał dla celów kształcenia mogły traktować selektywnie.

Praca ta jest przeznaczona dla młodzieży akademickiej kształcącej się w zakresie prawa karnego wykonawczego, pedagogiki, psychologii czy innych dyscyplin zorientowanych także na resocjalizację, a także pracowników wymiaru sprawiedliwości oraz innych osób interesujących się prawem karnym i wykonywaniem kar. Mamy nadzieję, że będzie ona dobrze służyła doskonaleniu znajomości prawa karnego wykonawczego, w tym i działalności więziennictwa.

Poczujemy się do miłego obowiązku złożenia wielkich podziękowań następującym osobom i instytucjom, które udzielały nam pomocy, cennych informacji, rad i konsultacji w przygotowaniu pracy do publikacji.

Pragniemy w szczególności podziękować:

Profesor dr hab. Aleksandrze Szymanowskiej, małżonce Profesora Teodora Szymanowskiego; Centralnemu Zarządowi Służby Więziennej za udostępnienie cennych materiałów wraz z wyjaśnieniami, a szczególnie Paniom i Panom: Dyrektorowi Romanowi Klocowi, Dyrektorowi Romanowi Wiśniewskiemu, Piotrowi Gomółce, Annie Korwin-Szymanowskiej, Markowi Kowalczykowi, Teresie Kujawie, Wiesławowi Majewskiemu, Marcinowi Paczosie, Leszkowi Rzepce, Tadeuszowi Tomaszewskiemu; Pani Naczelnik mgr Justynie Kowalczyk z Ministerstwa Sprawiedliwości oraz Pracownikom Wydziału przez Nią kierowanego za nieustannie życzliwe dostarczanie informacji statystycznych dotyczących wymiaru sprawiedliwości.

Szczególne podziękowania składamy Panu Profesorowi Andrzejowi Zollowi za napisaną recenzję i zawarte w niej cenne uwagi, które mogliśmy wykorzystać w podręczniku.

*Teodor Szymanowski
Jerzy Migdał*

Część I

ZAGADNIENIA OGÓLNE

ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

1. Przedmiot i zakres prawa karnego wykonawczego

W określeniu przedmiotu prawa karnego wykonawczego należy przede wszystkim odnieść się do postanowień art. 1 § 1 k.k.w. W przepisie tym mowa o wykonywaniu orzeczeń w postępowaniu karnym, a następnie o innych rodzajach postępowania, m.in. w sprawach o przestępstwa skarbowe, w sprawach o wykroczenia oraz innych kar i środków. Zatem do **prawa karnego wykonawczego należą te wszystkie unormowania, które określają wykonywanie orzeczeń sądowych skazujących sprawców przestępstw na kary, środki karne i środki zabezpieczające, a także wykonywanie postanowień sądów dotyczących orzekania o tymczasowym aresztowaniu i karze aresztu** oraz wykonywanie kar porządkowych i środków przymusu skutkujących pozbawieniem wolności, które w praktyce mają znaczenie marginalne.

W dawnych podręcznikach, jeszcze z czasów PRL, przepisy prawa karnego wykonawczego (np. S. Walczak 1972) dotyczące różnych kar mylono z przepisami prawa penitencjarnego odnoszącego się obecnie wyłącznie do kar i środków izolacyjnych stanowiących szczególną część prawa karnego wykonawczego.

W świetle współczesnego systemu prawa obowiązującego w Polsce **do zakresu prawa karnego wykonawczego zalicza się więc wykonywanie orzeczonych przez sądy:**

- kar,
- środków karnych,
- środków zabezpieczających,
- tymczasowego aresztowania,
- aresztu i kar porządkowych oraz środków przymusu, skutkujących pozbawieniem wolności.

Wszystkie powyższe unormowania stanowią materię ustawową, ponieważ w większym lub mniejszym stopniu są one podstawą ograniczenia konstytucyjnych praw obywatela, choć jednocześnie w wielu przepisach mówi się o przysługujących prawach także i osobom skazanym lub ukaranym oraz podejrzanym o popełnieniu przestępstwa, co ma doniosłe znaczenie dla przestrzegania szczególnie zasad praworządności i humanitaryzmu.

Pisząc o ustawowych podstawach wykonywania kar i pozostałych wymienionych środków, trzeba jednocześnie zaznaczyć, że wiele szczegółowych przepisów znajduje się

w aktach prawnych podustawowych, tj. w rozporządzeniach i zarządzeniach. Zgodnie z postanowieniami kodeksu karnego wykonawczego wydano kilkadziesiąt takich aktów regulujących szczegółowe zasady funkcjonowania organów wykonawczych, dotyczące administrowania i zapewnienia porządku w wykonywaniu kar i pozostałych środków, gospodarowania zasobami finansowymi i materialnymi czy też współdziałania między poszczególnymi organami. Zagadnienia te zostały przedstawione w rozdziale II podręcznika.

Trzeba jednak podkreślić, że zgodnie z art. 31 i 41 Konstytucji RP jakiegokolwiek ograniczenie praw obywatela może nastąpić wyłącznie na podstawie ustawy, czyli rola rozporządzeń została ograniczona.

Szczegółowe problemy wchodzące w zakres regulacji prawa karnego wykonawczego zostały omówione w kolejnych rozdziałach podręcznika, z wyjątkiem rozdziału przedstawiającego w zwięzły sposób historię polskiego więziennictwa od początków jego powstania, aż po współczesność oraz rozwoju najważniejszych systemów penitencjarnych na świecie, który przedstawiono w rozdziale XII.

2. Podstawowe pojęcia wiążące się z prawem karnym wykonawczym

Wychodząc poprzednio od przepisu art. 1 k.k.w., określono, czym jest prawo karne wykonawcze i jaki jest jego zakres w świetle przepisów ustawowych. Ponieważ dotyczą one różnych kar i środków orzekanych przez sądy oraz rozmaitych organów wykonujących te orzeczenia, dlatego w nauce prawa karnego można wyróżnić odrębne, szczegółowe systemy ich wykonywania i rozmaite wiążące się z nimi pojęcia, które na początku należy określić i wyjaśnić.

Prekursorem wyodrębnienia tej dziedziny przepisów z prawa karnego był w doktrynie lat 30. ubiegłego wieku Emil Rappaport (por. E. Rappaport 1930). Natomiast pojęcie prawa penitencjarnego pojawiło się w Polsce w doktrynie i praktyce po II wojnie światowej, w latach 50. i 60., jako „najmłodsza gałąź prawa karnego” (por. S. Walczak 1972 i J. Śliwowski 1978).

Nie ulega wątpliwości, że prawo penitencjarne stanowi część – z wielu względów najważniejszą – prawa karnego wykonawczego (por. M. Cieślak 1995, s. 17; S. Lelental 1996, s. 18). Przechodząc do określenia **prawa penitencjarnego**, będącego podstawą polityki penitencjarnej, trzeba podkreślić, że spotyka się różne jego określenia, w zależności od przyjętych kryteriów. W doktrynie można wyróżnić autorów głoszących pogląd, że prawo penitencjarne reguluje stosowanie tych sankcji karnych, które wiążą się z izolacją skazanych (różne rodzaje kary więzienia i aresztu) lub z izolacją tymczasowo aresztowanych (areszty śledcze). Do zwolenników tego poglądu można zaliczyć, jak się zdaje, M. Cieślaka, A. Marka i autora tego tekstu (A. Marek 2009, s. 8; M. Cieślak 1995, s. 17). Szerszy zakres przedmiotowy dla prawa penitencjarnego, niż tylko ograniczony do kar i środków izolacyjnych, przewidywali J. Śliwowski, włączając do niego wykonywanie kary ograniczenia wolności, i S. Walczak, zaliczając do niego również środki probacyjne (J. Śliwowski 1978; S. Walczak 1972).

Przedmiot prawa penitencjarnego jest w znacznym stopniu zależny od przewidywanych przez prawo karne środków reakcji prawnej na fakt popełnionego przestępstwa. Na przykład zgodnie z kodeksem karnym z 1969 r. do prawa penitencjarnego niewątpliwie należało też wykonywanie tzw. dodatkowego środka oddziaływania resocjalizacyjnego na recydywistów – umieszczanie ich w ośrodkach przystosowania społecznego (do 1990 r., w którym ustawowo uchylono te przepisy).

W świetle obecnie obowiązującego prawa karnego i w nawiązaniu do art. 1 k.k.w. **do prawa penitencjarnego należy zaliczyć wszelkie te przepisy, które regulują wykonywanie kar i środków skutkujących pozbawieniem wolności w związku z popełnionym przestępstwem lub toczącym się postępowaniem karnym** (art. 258 k.p.k.). W określeniu prawa penitencjarnego powołano się nie tylko na art. 1 k.k.w., ale również na art. 242 § 3 k.k.w., w którym objaśniono, jakie kary lub środki są rozumiane w tej ustawie jako „kara pozbawienia wolności”. W toku dalszych wywodów przekonamy się, że do prawa penitencjarnego zalicza się nie tylko przepisy kodeksu karnego wykonawczego (zwłaszcza rozdział X zawierający przepisy dotyczące kary pozbawienia wolności oraz rozdział XV regulujący wykonywanie tymczasowego aresztowania, znajdujące się w części szczególnej), ale także przepisy kilku innych ustaw (np. ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej).

Oczywiście nie wszystkie przepisy należące do prawa karnego wykonawczego, czy tym bardziej do kodeksu postępowania karnego lub kodeksu karnego, które mają zastosowanie również w wykonywaniu kary pozbawienia wolności (np. art. 77 § 2 k.k. czy też przepisy kodeksu postępowania karnego na podstawie art. 1 § 2 k.k.w.) można zaliczyć do prawa penitencjarnego. Cechę wyróżniającą tę dziedzinę prawa stanowi więc to, że jego przepisy mają zastosowanie wyłącznie do wykonywania kary pozbawienia wolności w rozumieniu art. 242 § 3 k.k.w. oraz tymczasowego aresztowania czy też innych środków polegających na izolacji sprawców czynów karalnych lub osób zobowiązanych do uczestnictwa w postępowaniu sądowym. Za ograniczeniem prawa penitencjarnego jedynie do tych przepisów, które dotyczą izolacji osób w związku z popełnieniem przestępstwa, przemawia również wielowiekowa tradycja, która zawsze łączyła penitencjaryzm z więzieniem i uwięzieniem (łac. *penitentia* – dawniej: zakład karny). Inne ograniczenia wolności, np. w rezultacie zastosowania środków probacji czy kary ograniczenia wolności, pojawiły się dopiero w XIX lub XX w., kiedy penitencjaryzm był już teoretycznie rozwinęty (por. J. Górny 1980).

W rozwoju prawa karnego w XIX i następnie XX i XXI w. pojawiły się inne formy przymusowej izolacji lub ograniczeń wolności w związku z popełnieniem czynu karalnego lub przestępstwa, jak np. lecznicze **zakłady zabezpieczające**, **areszt domowy** lub ostatnio w Polsce wykonywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego.

Określenie wykonywania dozoru elektronicznego poza zakładem karnym jako systemu wykonywania kary pozbawienia wolności wydaje się wątpliwe, choć przyjęte też w niektórych innych państwach, gdyż w tym wypadku będzie to co najwyżej ograniczenie wolności, a organami wykonawczymi są określony operator systemu oraz kuratorzy sądowi. Również ustawa nowelizująca kodeks karny z dnia 27 lipca 2005 r., przewidująca, że sprawcy skazani na karę pozbawienia wolności za przestępstwa przeciwko wolności seksualnej, popełnione w związku z zakłóceniem czynności psychicznych

PRAWO KARNE WYKONAWCZE I POLITYKA PENITENCJARNA

Teodor Szymanowski – profesor zwyczajny doktor habilitowany nauk prawnych; były wykładowca na Uniwersytecie Warszawskim, a obecnie na Wydziale Prawa i Administracji w Wyższej Szkole Finansów i Zarządzania w Warszawie; członek Rady Polityki Penitencjarnej przy Ministrze Sprawiedliwości oraz redakcji Archiwum Kryminologii, honorowy przewodniczący Kolegium Redakcyjnego Przeglądu Więziennictwa Polskiego; ekspert sejmowy (wielokrotnie powoływany); autor wielu prac z zakresu prawa karnego, polityki karnej i kryminologii.

Jerzy Migdał – profesor doktor habilitowany nauk prawnych; pracownik naukowy w Zakładzie Prawa i Polityki Penitencjarnej Uniwersytetu Jagiellońskiego, kierownik Katedry Postępowania Karnego, Prawa Karnego Wykonawczego i Kryminalistyki na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adwokat i radca prawny; członek Rady Naukowej Przeglądu Więziennictwa Polskiego; autor i współautor wielu monografii oraz innych publikacji naukowych z zakresu prawa karnego wykonawczego.

■ W podręczniku w sposób kompleksowy omówiono przepisy prawa regulujące wykonywanie kar, środków karnych i zabezpieczających. Autorzy zawarli w nim również informacje o międzynarodowych konwencjach i standardach dotyczących ich wykonywania oraz uwzględnili najważniejsze i aktualne pozycje z literatury przedmiotu. Nie ograniczają się przy tym tylko do wywodów czysto teoretycznych. Analiza prezentowanych zagadnień poparta została licznymi danymi statystycznymi. Szczególnie interesująca dla Czytelnika może być część podręcznika dotycząca efektywności wykonywania kary.

■ W książce zamieszczono również najważniejsze informacje z zakresu historii więziennictwa, ze szczególnym uwzględnieniem Polski.

■ Publikacja przeznaczona jest dla studentów prawa i dziedzin pokrewnych, pracowników więziennictwa, kuratorów sądowych oraz sędziów.

ISBN 978-83-264-4577-4

9 788326 445774

Cena 59 zł
(w tym 5% VAT)

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01

zamowienia.ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

9 788326 445774 M01P01